

TÜRKİYE'DE HEMŞİRELİK / EBELİK EĞİTİMİ VE SORUNLARI(*)

Doç. Dr. Çaylan PEKTEKİN

*I. Ü. Florence Nihtingale Hemşirelik Yüksekokulu
Öğretim Üyesi*

Hemşirelik / Ebelik eğitiminin karşı karşıya kaldığı sorunlar yıllardır çeşitli vesilelerle dile getirilmiştir. Bugün bu nakaratların bir tekrarını yapacağımız için üzgünüm. Dilek ve ümidimiz bu oturum, bu sorunların konuşulduğu son oturum olsun.

Sözlerime Sağlık Bakanlığı-Türkiye Milli Sağlık Politikası'nda yer alan bir paragrafla başlamak istiyorum. "2000 yılında herkese sağlık hedefine ulaşmanın temel kaynağı insan gücüdür. Türkiyede diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, sağlık, insan gücüne dayalı bir sektördür. Arzu edilen hedeflere ulaşmak bu politikanın doğrultusunda eğitilmiş ve uygulamalarını aynı doğrultuda sürdüren insan gücü ile mümkündür. İnsan gücünün planlanması, yetiştirilmesi ve kullanımı politikanın bir parçasıdır. Bu insan gücü talebine göre değil, ülkenin ihtiyaçları esas alınarak yapılmalıdır" (3).

1985 nüfus sayımına göre nüfusu 51 milyonu aşan, nüfus artış hızının binde 21.59, kaba doğum oranının binde 28.5, bebek ölüm oranının binde 51.3 ve doğuşta hayatta kalma ümidinin yılda 67.6 (3) olduğu bir ülkede yaşıyoruz. Sınırlı olarak verdiğim bu sayılar ülkemizde sağlığa verilen ya da verilecek olan önemin derecesini ortaya koymaktadır.

Herkese sağlık sunmada gerekli insangücü içerisinde hemşire ve ebenin yadsınmaz derecede büyük bir rolü olup, sağlık bakım sistemi içerisinde önemli bir unsur oldukları, Ülkemizde ve Dünyada çeşitli nedenlerle vurgulanmakta ve bu görüş oldukça kabul görmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü 36. Dünya Sağlık Assemblesinde "Hemşire ve ebelerin gerek sayıları gerekse birey, aile ve toplumla yakın ilişkileri bakımından, temel sağlık hizmetleriyle ilgili Milli Plan ve Stratejileri desteklenmekte ve uygun sağlık yapılanması çabalarında önemli bir kuvvet olduklarını vurgulamaktadır" (1). Yine Dünya Sağlık Örgütü 1988 yılı itibarıyla gelişmiş ülkeler için 250 kişiye bir hemşire / ebe, gelişmekte olan ülkeler için 500 kişiye bir hemşire ebe önermektedir. Bu oran ülkemizde 1116 kişiye bir Hemşire / ebedir (1).

1985-1989 yılları arasındaki 5. yıllık kalkınma planının sağlık personeliyle ilgili hedeflerinin gerçekleşmediği söyleniyor. Örneğin 1989 yılında Hemşire / ebe sayısının 112000'e çıkması hedeflenmiş ancak bu oran 63.840'da kalmıştır (3). Çeşitli nedenlerle meslekten ayrılmaları da hesaba katınca nicel yetersizlik şüphesiz ki daha da artış gösterecektir.

* 17. 2 1992'de I. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fak. Hemşirelik Hizmetleri Müdürlüğü'nün organize ettiği açık oturumda tebliğ edilmiştir.

Durum böyle iken sayıyı artırmak düşüncesi ortaya çıkmakta ve buna çareler aranmaktadır. Aranılan çare de eğitimde odaklanmaktadır. Bireyin yalnız, yeteneklerini geliştirmeyen, aynı zamanda toplumun kalkınmasını sağlamada bir araç olan, ayrıca düzeyi ile her toplumun gelişmişlik derecesinin bir göstergesi olan eğitim, şüphesiz ki son derece önemlidir. Hele bu sağlığı ilgilendiriyorsa önemi o derece daha da ortaya çıkmaktadır.

Acaba, ülkemizde insan sağlığını geliştirme ve iyileştirmede katkısı olacak olan hemşirelerin ebelerin eğitim durumu nasıldır?

Hemşirelik eğitimine baktığımız zaman oldukça karmaşık bir yapı görülmektedir. "Avrupa Konseyine dahil ortak pazar ülkeleri ile serbestçe hemşire mübadelesinin sağlamak üzere hazırlanmış yasa gereğince hemşirelik okullarına giriş koşulu 17-19 yaş olarak kabul edilmiştir" (1). Gerek uluslararası kriterlere uymak gerekse o yaşın özelliklerinin sağlayacağı avantajları dikkate alınarak hemşirelik / ebelik eğitiminin liseye dayandırılması gerekirken bizde değişik düzeylerde temel hemşirelik / ebelik programları uygulanmaktadır. Bunlar:

- Lise derecesine eşdeğer hemşirelik / ebelik programları
- Üniversitelerdeki Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokullarına bağlı üç yıla eşdeğer, ancak iki yıllık eğitimi içerdiği belirtilen Ön-lisans programları.
- Üniversitelerde Lisans eğitimi yapan Hemşirelik Yüksekokulları.
- Lisans programlarını tamamlayan hemşirelere geçerli Yüksek Lisans ve Doktora programları.

Bunlara ilave olarak da:

- Mezun hemşirelerden gelen istek üzerine Açık Öğretim Fakültesi tarafından yürütülen ve Sağlık Meslek Lisesi Mezunlarını ön-lisans düzeyinde eğitmeyi amaçlayan program ile,
- Sağlık Bakanlığınca Lise mezunlarını alarak, uygulanan 18 aylık süreyi kapsayan tamamlama kurslarıdır. Bu kursun sonunda lise mezunlarına ikinci bir lise diploması verilmektedir (6).

Bu tablo bize Türkiye'de hemşirelik / ebelik eğitiminin kalitesinin güvence altına alınmadığını, nicel durumu düzeltmek, uluslararası boyutlara ulaşır görünmek için durumu göz yumulduğu izlenimini vermektedir. Sanırım hiçbir ülkede ve hiçbir meslekte bu denli karmaşa yoktur.

Yine hemşirelik / ebelik mesleği diğer sağlık meslekleri ile kıyaslandığında meslekte büyük bir çoğunluğun yeterli derecede eğitim görmediğini ve bir eşitsizlik olduğunu görüyoruz. İLO'nun (Uluslararası Çalışma Örgütü-1977) 157. sayılı tavsiye kararında şöyle deniyor.

"Uygun olduğu yerlerde, temel hemşirelik eğitimi, o ülkenin genel eğitim sistemi çerçevesindeki eğitim kurumlarında diğer mesleki grupların eğitimine kıyasla denk bir seviyede verilmelidir", Maalesef biz bu tavsiye kararına da uyamamış oluyoruz (7).

Milli Sağlık Politikamıza baktığımız zaman eğitimin ülkenin ihtiyaçları esas alınarak yapılması, temel sağlık hizmetlerine yönelik olarak eğitilmesi, Müfredat programlarının Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu gerçekleri eğitim sırasında tanıma fırsatı vermesi, yaygın sağlık sorunları ile mücadele edebilmek için yeterli bilgi ve beceriyi kazandıracak nitelikte olması gerektiği belirtilmektedir (3).

Acaba halen yararlanılmakta olan müfredat ders programları bu gereği yerine getirir nitelikte midir? Niteliği taşıyorsa taşıdığına inanılıyorsa programlar gereğe uygun yürütülebiliyor mu? Yürütülüyorsa veya yürütülemiyorsa neden?

Bence yukarda söz edilen hiçbir program ülke gereksinimine yeterince yanıt verecek biçimde yürütülememektedir. Neden mi?

- Yakın geçmişe kadar sayıları giderek artan Sağlık Meslek Liseleri hiçbir alt yapı (Öğretmen, araç-gereç v. s) düşünülmeden açılmıştır. Bugün en iyi durumda olan Sağlık Meslek Liselerinde müfredatı işlerliğe koymada güçlük çekilirken kırsal bölgelerdeki ana-çocuk sağlığı hizmetlerine insan gücü yetiştirmek üzere yeni açılan lise dengi ebelik programlarının yükümlülüğü yanı sıra birde tamamlama kursları adı altındaki eğitim yükünü göğüsler durumda kalmışlardır. Bu durum Sağlık Meslek Lisesi eğitim kadrolarına ek yük getirmekte ve hekim eğitimcilerle yürütülen programlar haline dönüşmesine neden olmaktadır. Özellikle uygulamalarda eğitim formasyonu olmayan meslektaşların rehberliği altında öğrenmeye çalışan bu lise mezunu gençlerimiz, istenilen hemşirelik formasyonu alamadan mezun olmaktadır. Bize ulaşan bir habere göre de bu kursu tamamlayan üç yıllık hizmetten sonra Gevher Nesibe Sağlık Eğitim Enstitüsünde eğitilip öğretmen olarak Sağlık Meslek Liselerine atanacaklardır. Bu eğer doğru ise ve öğretmen açığını kapatmak için yapılıyorsa atılan bir başka yanlış adım olacaktır.
- Üniversiter düzeyde eğitim veren hemşirelik okullarının tümünde yeterli öğretmenin, araç ve gerecin olduğunu söyleyemeyiz. Diğer taraftan hemşire öğrencilerin özellikle uygulamalı eğitimlerini gerçekleştirme uğraşı verdikleri, öğrenim deneyimlerinden yararlandıkları, onlar için bir laboratuvar özelliği taşıyan hastanelerin ya da alanların sınıfta alınan dersleri işlerliğe sokacak nitelikte olmadığını (bakım için gerekli olanaklar yok, ekip anlayışı yok, görev yetki sorumluluk karmaşası var v. s.) görüyoruz. Yaptığımız bir araştırmada öğretim elemanlarının % 73.6'sı, öğrencilerin de % 59'u uygulama yaptıkları kliniklerin eğitime yeterince uygun olmadığını ifade etmişlerdir (4).
- Yaptığımız bir başka araştırmada mesleğini sevdiğini söyleyen hemşire öğrenci oranı sadece % 41'dir (2). Mesleğe karşı ilgi öğrenmeye motive edici bir faktör olduğundan mesleğe karşı ilgi ve sevginin yollarını arama gereği de ortaya çıkmaktadır. Ayrıca öğrencilerin yaşadıkları sosyo-ekonomik, psikolojik sorunların da onların eğitimini etkileyebileceğini unutmamalıyız.

Sonuç olarak Hemşirelik / ebelik eğitiminin kalitesinin güvence altına alınmadığını, alt yapının yeterli olmadığını ve eğitim sürecinin istenilen boyutlarda işleyemediğini söyleyebiliriz.

Hemşirelik ebelik eğitiminin Milli Eğitimin ve Sağlık Politikalarının amacına paralel bir amaca ulaşabilmesi için öğrencilerin yeterli bilgiyi, beceriyi kazanması, mesleki beğeni ve olumlu tutum geliştirmesi gerekmektedir. Bu da yeterli, yetenekli, istekli öğretmenler, mesleği seven, ilgili öğrenciler ve gereksinim duyulan her tür olanağın sağlanması ile olacaktır.

Bu konuda şunları önerebiliriz:

- Ülke boyutunda, hemşirelik / ebelik eğitimi veren okulların durum ve gereksinimlerini belirlemek amacı ile Üniversite, Sağlık Bakanlığı ve Türk Hemşireler Derneği işbirliği ile kapsamlı bir araştırmanın yapılarak sonuçların değerlendirilmesi.
- Hemşirelik / ebelik eğitiminin Liseye dayandırılması için gerekli girişimlerin yapılması.
- Hemşirelik / ebelik eğitimi müfredat programlarının bir kez daha gözden geçirilmesi, Milli Sağlık Politikamıza yanıt verecek biçimde işlerliğe konması. Bunun için Üniversite ve Sağlık Bakanlığı'nın işbirliği içinde çalışması.
- Hemşire öğretmenlerin nicel ve nitel yönden artırılması için ivedi olarak Sağlık Bakanlığı ve Üniversite İşbirliğiyle sağlıklı çözüm yollarının saptanması.
- Açık Öğretim Fakültesi Hemşirelik Programlarında teorik derslerin öğretimi yanı sıra uygulamaların planlanması ve gerçekleştirilmesinde Üniversite düzeyindeki Hemşirelik Yüksekokullarının görüş ve önerilerinin dikkate alınması.
- Hastanelerin-alanların çağdaş bakım verecek bir düzeye ulaştırılmasında gerekli olanakların sağlanması.
- Hizmetle eğitimi birleştirme yollarının aranması.
- Sürekli eğitim programlarının hemşireliğin tüm alanlarında teşvik edilmesi.
- Çeşitli düzeyde ve koşullarda yetişen hemşirelerin asgari standartta bakım vermelerini garanti altına alabilmek için merkezi bir yeterlilik sınavı konması.
- Kanun ve yönetmelikler, hemşirelik eğitimine ilişkin temel gerekliliklerin yerine getirilmesini aksettirdiğine göre günün koşullarına uygun olarak değiştirilip geliştirilmesi.

Ülkemiz insanının sağlığını daha iyiye götürmede bugün olduğu gibi hergün Türk Hemşireler Derneği, Üniversiteler ve Sağlık Bakanlığı'nın işbirliğinin devamını dileyerek özellikle ekonomik sorunların çözümlenmesinde insan sağlığına katkıda bulunmak isteyen birey, kurum ve kuruluşları Hemşirelik / ebelik eğitimine katkıda bulunmaya çağırıyorum.

Sözlerimi *Velioğlun*un şu sözleri ile bitirmek istiyorum.

"Eğitimin geçmişteki ve bugünkü durumunun eleştirilmesi ve gelecekteki yapının yeniden ele alınması, bizleri ne rahatsız etmeli ne de yersiz savunmaya itmeli. Sağlık bilimleri eğitiminde müfredat programlarının değerlendirilmesinde temel ölçüt mezunlarının verdikleri sağlık hizmetlerinin niteliğidir" (5).

ÖZET

Hemşirelik / Ebelik eğitiminin çözüm bekleyen birçok sorunu vardır. Bu sorunlara ulusal sağlık sistemi içerisinde bilinçli yaklaşım hemşire ve ebelerin rollerini etkin bir biçimde gerçekleştirmelerine neden olacaktır.

SUMMARY

Problems in Nursing / Midwifery Education Türkiye:

There are many problems in Nursing / Midwifery education. An effective approach to these problems in national health system will provide an opportunity to nurses and midwives to play their role as expected.

KAYNAKLAR

1. Kum E., Veliöğlü P.: Temel Hemşirelik Eğitimine İlişkin Bir Rapor, Ankara, Mart, (1989).
2. Pektekin Ç.: Hemşire öğretmenlerin özelliklerinin ve diğer faktörlerin öğrenci hemşirelerin öğrenimleri üzerindeki etkilerinin araştırılması, I. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Simpozyumu İstanbul Eylül, (1986).
3. T. C. Sağlık Bakanlığı.: Milli Sağlık Politikası, Ankara, 1990.
4. Veliöğlü P., Pektekin Ç.: Hemşire öğretim elemanları ve öğrencilerinin uygulamalı eğitimi algılamaları. II. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Simpozyumu, İstanbul, Eylül, (1988).
5. Veliöğlü P.: Simpozyum açış konuşması, I. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Simpozyumu, İstanbul, Eylül, (1986).
6. Veziroğlu A., Kum E., Veliöğlü P.: Türk Hemşireliğinin Konumu, (1989).
7. -----.: Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 149 Sayılı Sözleşmesi, Hemşirelik Personelinin istihdamı, çalışma koşulları ve yaşamlarına ilişkin rapor, (1977).